

**Злочини проти жінок під час
війни. Злочини проти жінок
під час війни**

КУПИТИ

Про книгу

Чому скоюються злочини проти жінок під час війни? Що відбувається під час тривалих бойових дій, коли в суспільстві порушується демографічний баланс, а мільйони жінок і чоловіків стають самотніми? Багато чого траплялося на окупованих територіях і фронтах Другої світової війни: п'яний розгул і безладні статеві зв'язки, солдатські борделі, масові вбивства і групові зґвалтування. Після 1945 року деякий час здавалося, що людство здобуло жорстокий урок і подібні злочини більше ніколи не повторяться. Але настав рік 2022, найтрагічніший в післявоєнній європейській історії. Онуки тих, хто наприкінці Другої світової мародерствував, убивав і ґвалтував у Берліні, Будапешті, Відні та Кенігсберзі почали чинити те саме у Бучі, Маріуполі, Херсоні та інших українських містах.

Чому це сталося? Історія нічому не вчить народи, якщо безкарними залишаються злочини минулого. І злочини проти людяності, скоєні путінсько

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ

Рафаель
Гругман

ПІД ЧАС
ВІЙНИ

THE WAR
CRIMES
AGAINST
WOMEN

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
ФАБУЛА
#PRO

*Улюбленим тітонькам, військовим лікарям
Ганні та Євгенії Рівіліс присвячується*

Передмова

Про Другу світову війну сказано й написано надзвичайно багато. Окрім воєнних істориків протягом минулих десятиліть ділилися власними спогадами безпосередні учасники бойових дій — солдати, генерали і маршали, що опинилися по різні боки лінії фронту, політики і звичайні цивільні люди, чиї долі були скалічені окупацією чи перебуванням у концентраційних таборах. Війна завершилася вісімдесят років тому, тож персони, кривно зацікавлені у приховуванні тих чи інших таємниць, здебільшого залишили цей світ, а країни-переможниці частково відкрили доступ до своїх секретних архівів. Дослідники отримали можливість наново осмислити перебіг подій, що забрали понад шістьдесят мільйонів людських життів, і, здавалося, ними сказано вже все. Однак, незважаючи на величезну кількість інформації, багато таємниць залишаються нерозкритими — і досі існують чутливі теми

У 1987 році у західноберлінській в'язниці Шпандау вкоротив собі віку (або був знищений — існує і така версія) Рудольф Гесс, перший заступник Гітлера на чолі Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСРП). Сталося це напередодні передачі охорони міжнародної в'язниці для нацистських злочинців Радянському Союзу, коли західні розвідки отримали інформацію про те, що Михайло Горбачов нібито має намір помилувати «в'язня століття». Саме Гесс у травні 1941-го, за шість тижнів до початку німецького наступу на Радянський Союз, дістався літаком до Англії, відрекомендувавшись особистим посланцем фюрера. Ще 2017 року уряд Англії обіцяв розсекретити стенограми його допитів, але це так і не було зроблено. Вочевидь, у них містилася дуже чутлива інформація. Цілком слушно припустити, що Гесс проінформував Вінстона Черчилля про плани Гітлера напасти на Радянський Союз і запропонував йому мир в обмін

У другій половині ХХ століття широко публікувалися мемуари ветеранів Другої світової, із яких видавці та цензура ретельно видаляли все, що йшло врозріз із панівною ідеологією і могло зашкодити міфу про радянського солдата як про напівбожество, позбавлене людських недоліків і вад. У цих спогадах ніхто не трівав спиртовмісними рідинами і не вмирав у конвульсіях, не мародерствував, не гвалтував дітей та старих. Армію всіляко ідеалізували. Лише в новому тисячолітті ветерани, які сягнули дев'яностолітнього віку, наважилися згадати не лише про героїзм «визволителів».

В антиутопіях та фантастичних бойовиках, що набули популярності із розвитком новітніх технологій, роботи, позбавлені людських почуттів, борються з роботами чи іншими електронними монстрами — так само

стіна мовчання. Армія зображувалася взірцем моральності та непогрішимості. Ніби не існувало згвалтувань цивільних співвітчизниць, жінок-військовослужбовиць, переміщених осіб і в'язнів нацистських концтаборів. Водночас німецькі жінки називали відомий «Монумент воїну-визволителю» у Берліні «Могилою невідомого гвалтівника».

Змова мовчання тривала понад шістдесят років, однак і досі тривають намагання підмінити правду напівбрехнею. Письменник та історик А. Васильченко у книжці «Сексуальний міф Третього рейху» (М., 2008), докладно описавши злочини нацистів і визнавши, що «бійці Червоної армії неодноразово вчиняли ексцеси на окупованій німецькій території», додає, що вони були лише реакцією «у відповідь на звірства, вчинені нацистами». І далі: «У численних публікаціях у жовтій пресі в нападі національного мазохі

Багато чого відбувалося в окупації і на фронтах — Західному, Східному й Тихоокеанському: п'яний розгул і безладні статеві зв'язки, солдатські борделі й масові зґвалтування, скоєні арміями країн гітлерівської та антигітлерівської коаліцій, жахливі злочини на сексуальному ґрунті і жорстокі знущання над безпорадними жертвами. Сьогодні вже неможливо приховувати ці факти.

У найкровопролитнішій бійні в історії людства змішалось все — ріки крові, мільйони смертей, неприборкана хіть, садизм, уседозволеність і відчуття безконтрольної влади над чужим життям. Усе це нині кваліфікується як злочини проти людства — не менш тяжкі, ніж масові вбивства цивільних громадян.

Але те, що сталося в наші дні, не могло наснитися навіть у кошмарі. У ХХІ столітті маніяк, кот

ЧАСТИНА ПЕРША

Червона армія. «Свої» проти «своїх»

Коротке слово «війна»

Життя триває і за воєнних часів. Не можна заборонити почуття, що спалахують раптово в найнесподіваніших місцях і, здавалося б, у геть невідповідний час.

Незважаючи на тяжкість окопного життя, траплялися на фронті щирі почуття, народжувалися зворушливі історії кохання, що нерідко завершувалися трагічно, проте чимало пар повернулися з війни подружжями і до глибокої старості зберегли ніжні стосунки. Сім'ї, створені на фронті, у цивільному житті не руйнувалися: цих чоловіків та жінок зводили випадкові обставини і назавжди об'єднували фронтові будні, сповнені повсякденного

цих людей, адже і в мирному житті тривала розлука часто-густо позначається на сімейних стосунках.

Під гуркіт артилерійської канонади впали традиційні моральні підвалини — звісно, якщо вони ще існували в «новому - соціалістичному суспільстві». Війна залишила по собі зруйновані сім'ї та цілі села, де не було жодного чоловіка, і овдовілі «солдатки» мріяли про будь-якого супутника життя, хай би він був навіть інвалідом.

Мимоволі пригадуються спогади, чверть століття тому опубліковані в одній із нью-йоркських російськомовних газет. У повоєнні роки їх автор працював лектором товариства «Знання» і в осінньо-зимовий період роз'їжджав із лекціями по селах. Радіо та електрика були далеко не у всіх селах, і поява лектора з міста вважалася неабиякою под

Але, крім жорстоких моральних і фізичних випробувань, що випали жінкам у тилу і на фронті, їм довелося пройти крізь численні приниження, образи та наруги.

Жінки, які добровільно пішли на фронт, наприкінці війни становили до десяти відсотків особового складу Червоної армії. Деякі немудрі дівчата навіть завищували собі вік, аби якнайшвидше потрапити на передову. Спершу багатьом із них здавалося, що ворог буде блискавично розгромлений, і війна вестиметься на чужій території. Пізніше одна з них згадувала: «Найбільше я боялася, що все закінчиться без моєї участі, що я не встигну потрапити на фронт». Важко порівняти із чимось подвиг цих снайперок, розвідниць, медсестер, санітарок, листонош, прачок і кухарок.

Письменниця Світлана Алексієвич [2], лауреатка Нобелівської премії з

Так, про сексуальні злочини, тобто зґвалтування «своїми» «своїх», писати складно. Статистичні дані про справи, що розглядалися в той час військовими судами, не опубліковані, а жертви знущань навіть через десятиліття боялися або не бажали відверто говорити про пережите. Розповіді очевидців та нечисленні публікації, що з'явилися після розпаду СРСР, ніхто не спростовував — від них просто відмахнулися, а захисники радянського минулого обмежилися звичною риторикою: мовляв, не варто через поодинокі факти зводити наклеп на доблесну Червону армію.

Але історії жіночих поневірянь неможливо сприймати байдуже. Бо за кожною з них стоять чоловіки.

Для великої війни Червоній армії потрібні жінки

Для Німеччини, як і для Радянського Союзу, Друга світова війна почалася першого вересня 1939 року. У день нападу Гітлера на Польщу, в СРСР був опублікований закон «Про загальний військовий обов'язок». Тринадцята стаття цього закону надавала право народним комісаріатам оборони та ВМФ приймати жінок на службу до армії і флоту та залучати їх до навчальних зборів.

Через два з половиною тижні (17 вересня), відповідно до секретного протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, Радянський Союз ввів війська у східні райони Польщі.

Розплата за цей зговір настала за два роки — 22 червня 1941 року.

Із перших днів

служило у військах ППО, 42 тисячі — у військах зв'язку, медпрацівниць налічувалося понад 41 тисячу, 21 тисяча несли службу на флоті, а всього, за даними міністерства оборони, у Червоній армії служили 490 тисяч жінок [4].

Але навіщо ДКО вдався до масового призову жінок до армії, коли населення СРСР на той час значно перевищувало чисельність населення Німеччини? Існують різні версії — аж до тієї, що радянських жінок закликали до армії заради її сексуального задоволення. Існували ж у вермахті пересувні борделі для вояків. Насправді така мета не ставилася, хоча неможливо виключити, що вона також мала на увазі. Важливішим було те, що, незважаючи на величезну чисельну перевагу майже на кожній ділянці фронту, завдяки величезним утратам і бездарному командуванню Червоній армії постій

Нестатутні відносини у Червоній армії

Уперше мені стало відомо про нестатутні відносини у Червоній армії в середині 1970-х років із розповідей моєї тітки Ганни Рівіліс, яка після закінчення 1943 року Алма-Атинського медичного інституту разом з усім випуском була відправлена на фронт.

Молоденька лейтенант медичної служби, красуня і співачка, сподобалася начальникові прифронтового шпиталю, і хоча він їй у батьки годився, полковник почав упадати за нею, наполегливо схиляючи до надання сексуальних послуг. Фронтний роман не - витанцювався, і тоді полковник вирішив скористатися командирською владою. Якимсь після полудня він наказав їй безапеляційним тоном: «Сьогодні об одинадцятій вечора чекаю на тебе в моїй кімнаті».

самотній дівчині нічний похід до лінії фронту.

— Не гайте жодної хвилини! — повторив цей садист, сподіваючись, що загроза потрапити в полон спрацює, дівчина злякається і поступиться.

Відмовитися виконувати наказ, навіть якщо він знущальний і принизливий, Ганна не могла. У діючій армії накази не обговорюються, за невиконання — трибунал, тому вона відповіла так, як належало за статутом: «Єсть!»

Коли, втомлена і змерзла, вона потрапила на передній край, була вже глибока ніч. Боець-вартовий провів її в бліндаж командира роти — молодого симпатичного лейтенанта, її ровесника. Він напоїв Ганну чаєм, а коли вона зігрілася і трохи розслабилася — дала взнаки нервова напруга, — спробу

передовій дивом уникла згвалтування. Натомість той політрук запропонував їй вийти за нього заміж.

Про кохання вона навіть не згадувала — шок, отриманий попередньої ночі, змусив її прийняти пропозицію. Заміжжя позбавило молоду жінку примусу до сексу — дружина політпрацівника мала надійний «дах».

Мені здавалося, що історія Ганни Рівіліс — поодинокий випадок, що не спростовує романтичних легенд, створених радянськими кіно та літературою, котрими, захоплюючись людяністю «переможців», живилося повоєнне покоління. Але наприкінці брежнєвської епохи я познайомився з Галиною Москаленко, яка у сорок першому була випускницею одеської школи № 117.

Охлянувши від марних земляних робіт, будь-яка дівчина мимоволі починала дивитися у бік тих подруг, які користувалися поблажками і привілеями — бо погоджувалися зігрівати власним тілом командирське ліжко. І поступово розуміла: якщо й далі опиратиметься, то весь наступний день знову доведеться з ранку до вечора перекидати вогку глину. То, може, простіше надати командирові оту десятихвилинну послугу, про яку ніхто ніколи не дізнається, і позбавитися тупої, виснажливої праці?

Командир батареї, який уявив себе турецьким султаном, а дівчат-зенітниць — наложницями із власного гарему, діяв просто, але ефективно: аби здолати опір гордячок і примусити їх до сексу, він ламав їхню волю до опору непосильними фізичними навантаженнями...

Після одного з ворожих нальотів Галя от

Він дотримав слова — командира батареї в лічені дні перевели в штрафбат.

Майже аналогічну історію 2009 року опублікував журналіст Арон Шнеєр у тижневику «Київський ТелеграфЪ». Розповіла її Зінаїда Сердюкова, за воєнних часів — старшина розвідувальної роти 6-го гвардійського кавалерійського корпусу.

«Була зима, наш взвод квартирував у сільській хаті, там і мені відгородили закуток. Надвечір мене викликав командир полку. Іноді він сам ставив завдання щодо дій у тилу противника. Але цього разу він був нетверезий, стіл із залишками вечері стояв неприбраний. Не кажучи ані слова, полковник кинувся до мене, намагаючись роздягнути. Я вміла битися, я ж, зрештою, розвідниця. Тоді він покликав ординарця і наказав тримати мене. Вони вдвох почали зд

що вимушено ставали фронтовими коханками. Деякі з них — такі, як Галина Москаленко,— пішли на фронт добровільно. Інші наділи форму після березневої (1942 року) постанови ДКО про масову мобілізацію жінок до всіх родів військ, а ще одна категорія потрапила до лав армії після 30 червня 1941 року, коли розпочалася мобілізація жінок до військ ППО, зв'язку, внутрішньої охорони, на риття окопів та будівництво доріг.

Нічого подібного в арміях союзних держав на той час не було, німці також уникали призову жінок. Тільки в СРСР жінки масово потрапляли до армії, нарівні з чоловіками служили в бойових підрозділах і брали безпосередню участь у бойових діях.

* * *

Наприкінці 1980-х років, коли почалася хви

В обох випадках вояки виходили з оточення. У першому медсестра була згвалтована випадковим попутником. Друга історія — про психологічний стан і спалах сексуальності, що став своєрідною захисною реакцією психіки людей, які стояли на порозі небуття. І добре розуміли: прорвуться крізь оточення лише кілька з них.

Останнє бажання приречених: в одних — цигарка, в інших — секс. Хтось хоче просто залишитися наодинці зі своїми думками і помолитися за близьких, хтось обирає алкогольний туман. На війні кожен день міг бути останнім. «До смерті чотири кроки», тож «війна все спише». Ці слова мали би стати моральною втіхою і для жертв, і для гвалтівників. Але саме вони згодом визначили поведінку багатьох радянських військових на території Німеччини, послуживши своєрідним дозволом на гвалтування та грабунки.

У командирській землянці сиділо двоє — генерал і полковник. Обидва задоволені, розчервонілі — за кілька годин до цього наші війська перейшли до чергового наступу.

Стіл накритий багато. Тут й американська тушонка, і варена картопля, і дефіцитний медичний спирт.

Поруч лежанка — одна на чотирьох.

Я схитрувала, вдала, що мені не можна сьогодні — мовляв, місячні почалися. Бог помилював, і мене відправили назад, а Клавочка залишилася бенкетувати...

Із генеральської вечірки вона повернулася під ранок. Тільки і мовила: “Не звинувачуй мене, Анюто, я з тим генералом пожила!” А в самої сльози, як горошини, по щоках...»

І ще одна історія зі спогадів Ганни Со

Забуті дівчата

Самотні жінки, котрі повернулися із фронту, героїнями себе не відчували. Їх піддавали психологічним і моральним приниженням, незаслуженим докорам та образам — мовляв, вони були «офіцерськими підстілками» і взагалі потрапили до армії, щоби знайти там чоловіків для себе. Насправді ж, ніхто їх не питав, хочуть вони воювати чи ні, багато хто із цих жінок потрапив на передову не з власної волі, а через мобілізацію, від якої неможливо було ухилитися.

Згадана вище Ганна Соколова, повернувшись до рідного села, протягом місяця промучилася від нічних кошмарів — їй постійно снилася війна. Нарешті не витримала і поїхала до міста, де влаштувалася на ситцеву фабрику, на якій пропрацювала багато років. «От тільки щастя не було,— зазначала вона

ППД

Абревіатура ППД — зневажливе скорочення від поняття «похідно--польові дружини», народилася на фронтах Другої світової. Цей «інститут» набув величезного поширення в діючій армії. ППД мали майже всі офіцери вищої та середньої ланки — проте рядові солдати не могли дозволити собі таку розкіш. Молодші офіцери, які перебували переважно на передовій, також були у цьому обмежені. По-справжньому сприятливі умови для функціонування «інституту» ППД були лише у другому ешелоні — при штабах, шпиталях та лазне--пральних ротах, де персонал був переважно жіночим. Зазначимо також, що шанс обзавестися «похідно-польовою дружиною» зростав із кожною наступною зірочкою на офіцерських погонах.

Прикладом для офіцерського корпусу, зазвичай, слугував генералітет,

але це був той випадок, коли навіть найсуворіші накази ігнорувалися, а їх виконання саботувалося.

Наприкінці війни — першого лютого 1945 року — маршал Жуков надіслав записку, що була адресована командувачу 1-ї гвардійської танкової армії генерал-лейтенанту Катуківу і члену військової ради армії Попелю, наказавши вручити її особисто адресатам:

«Я маю доповіді особливо відповідальних людей (натяк на особливий відділ.— *Прим. авт.*) стосовно того, що т. Катуків виявляє цілковиту бездіяльність, армією не керує, відсиджується вдома з бабою, і що дівка, яка співмешкає з ним, заважає йому в роботі [...]».

Вимагаю:

Майбутній президент США під час перельоту літаком до Ленінграда неабияк повеселив оточення маршала, коли, не маючи уяви про справжній статус Захарової, запросив «подружжя Жукових» відвідати після війни Сполучені Штати.

Але чи тільки вона тішила маршала Жукова? За свідченнями ад'ютанта Жукова підполковника Сьомочкіна, пізніше заарештованого за відомою «трофейною справою», Жуков неодноразово під час війни усамітнювався «із різними жінками у службових приміщеннях, після чого нагороджував їх бойовими орденами».

Ось уривок покаяної пояснювальної записки Жукова секретареві ЦК ВКП(б) А. Жданову, датованої 12 січня 1948 року:

НКВС і відбули в таборах вісім і п'ять років відповідно, після чого були заслані на поселення. Агнеса Подмазенко була реабілітована 1987 року, а Ганна Власова (законна дружина) — лише 1992 року, коли СРСР перестав існувати.

Адже все могло статися інакше, якби генерал-лейтенант не потрапив у полон і не погодився співпрацювати з німецьким командуванням. Він міг би, наприклад, як генерал Григорій Кулик, вийти з оточення до своїх у селянському одязі і без документів, а наприкінці війни, як і Рокоссовський, стати маршалом, двічі героєм Радянського Союзу й кавалером ордена «Перемога». І його численні дружини були би щасливі, їхні дачі ломилися би від німецьких трофеїв, і це примирило б їх із дійсністю та між собою. Щоправда, маршал Кулик після першої ж післявоєнної «чистки» вищого командного складу був позбавлений посади і 1950 року розстрі

за народжених ними дітей і не мали сплачувати аліменти на їхнє утримання.

То був жорстокий удар. Попереднє сімейне законодавство, прийняте 1926 року, прирівнювало фактичний шлюб до юридично оформленого. А з появою нового указу діти, народжені у громадянському шлюбі (незареєстрованому), втрачали будь-яку підтримку з боку батьків.

* * *

Деякі політпрацівники намагалися протистояти моральному розкладу в армії. Двадцять п'ятого листопада 1943 року виконувач обов'язків начальника політуправління Ленінградського фронту генерал-майор Холостов доповів командувачу фронту генералу армії В. Говорову і члену військової ради генерал-лейтенанту Ф. Кузнецову про факти побутового розкладання старших офіцерів 86-ї стрілецької дивізії. У доповідній записці підкреслювалося, що всі командири стр

«бійців» були демобілізовані через вагітність. Із грудня до лютого, не витримавши «тягот армійської служби», із бригади дезертирували шістдесят дівчат — двох утікачок, котрі відмовилися виконувати свій «громадянський обов'язок», у січні 1943-го навіть присудили до розстрілу. Охочих потрапити під трибунал відчутно поменшало, проте щомісяця близько ста дівчат вирушали в тил — покращувати демографічну статистику.

Улітку 1944 року бригаду, що так і не потрапила на фронт, розформували. Жінок, які залишалися боєздатними, розподілили по інших підрозділах.

В арміях інших країн, у тому числі як гітлерівської, так і анти-гітлерівської коаліцій, аби уникнути проявів насильства над цивільним населенням, функціонували солдатські та офіцерські борделі (докладніше про це див. частини III та IV цієї кни

Переміщені особи

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

Про автора

Рафаель Гругман, американо-український письменник і публіцист, народився в Одесі 16 жовтня 1948 року. У Нью-Йорку працював в компанії IBM, викладав у коледжі.

Автор 20 художніх та історико-публіцистичних книжок, виданих в Україні, США та Ізраїлі — відповідно українською, російською та англійською мовами. Серед них, зокрема, «Завещание Мазепы, князя Священной Римской империи, открывшееся в Одессе праправнуку Бонапарта», «Боря, выйди с моря — 2. Одесские рассказы», «Жаботинский и Бен-Гурион: правый и левый полюса Израиля», «Nontraditional Love», «The Messiah Who Might Have Been. I Was Churchill's Mistress».

У книжці «Боря, выйди с моря», що побачила світ в Одесі 1995 року, в оповіданні «31 серпня», написаному в

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ